

O KOMUNIKÁCI A KOOPERÁCI V E-LEARNINGU

BURGEROVÁ Jana, SK

Resumé

Príprava učiteľov primárneho vzdelávania na pedagogických fakultách je ovplyvnená inovačnými trendami súvisiacimi s technológiami. Ako alternatívna, resp. podporná metóda využívajúca internetové technológie sa na univerzitách udomácnil e-learning, nachádzajúci stále širšie uplatnenie aj v slovenských podmienkach. Pre prípad jeho realizácie prichádza k zásadným zmenám v oblasti osvedčených pedagogických postupov a pravidiel. Zmeny súvisiace s elektronickou podporou výučby musia byť koncipované tak, aby oslovili nové cieľové skupiny obyvateľstva, aby systém preukázal, že zvyšuje intelektuálnu nezávislosť a kreativitu študentov a aby sa zároveň integroval ako nový všeobecne didaktický koncept. Osobitnou kapitolou v e-learningu sú komunikačné a kooperačné nástroje, ktoré študujúcim najviac absentujú oproti tradičnej výučbe. Prioritnú pozornosť je potrebné venovať problematike kooperácie a komunikácie v rámci nástrojov, ktoré poskytujú LMS, zamerať sa na komunikačné a kooperačné aspekty vyučovania, vypracovať metodiku tvorby systémových kurzov s akcentom na komunikáciu a kooperáciu a poskytnúť ju širokej pedagogickej verejnosti, ktorá e-learning využíva z rôznej a na rôznej úrovni. Takto orientovaný e-learning môže priniesť fakultám benefity v poskytovaní celoživotného vzdelávania učiteľov základných škôl, resp. pedagogickej verejnosti, jeho ambíciou je položiť základy MOOC v podmienkach slovenských pedagogických fakúlt.

Kľúčová slova: komunikácia, kooperácia, e-learning, nástroje podporujúce kooperáciu.

THE COMMUNICATION AND COOPERATION IN E-LEARNING

Abstract

Preparation of primary education teachers at faculties of education is influenced by innovative trends related to technologies. As an alternative or supporting method using internet technologies, e-learning has become popular at universities, not excluding conditions in Slovakia. In case of its realisation, significant changes in the field of proved pedagogic approaches and rules happen. Changes regarding distance learning (DiV) with electronic support have to be formulated in a way they approach target group of the population; the system shows increase in intellectual independence and students' creativity and at the same time integrate as a new generally didactic concept. Special categories in e-learning are communication and cooperation tools, which are, in comparison with traditional education, the most absents to teachers. The paper presents the problem of cooperation and communication regarding tools offering LMS, prepare pilot courses with focus on communication and cooperation aspects of education, prepare methodology of creation of the system courses and offer it to teachers using e-learning from and on various level. Thus oriented e-learning could benefit faculties in offering long-life learning to primary school teachers or teachers in general; its ambition is to establish MOOC in conditions of Slovak faculties of education.

Key words: communication, cooperation, e-learning.

Úvod

Avizovaný boom e-learningu v "science fiction" verzii open univerzít sa neuskutočnil, avšak pozitíva mu nemožno uprieť. Sme presvedčení, že pedagogické fakulty vzdelávajúce budúcich učiteľov musia reflektovať najnovšie trendy, aj v oblasti vzdelávania prostredníctvom technológií.

E--learningu sa najviac vyčíta strata osobného kontaktu (študent-študent, učiteľ-študent), nedostatok komunikácie, osamotenosť pri riešení problémov, izolácia v rámci osobných kontaktov učiacich sa. Tieto argumenty uvádzame ako dôvody, prečo sa chceme výhradne zamerať na kooperačné a komunikačné nástroje, ktoré považujeme za najdôležitejšie z hľadiska: - priaznivej klímy v učení, spätnej väzby od skúšajúceho, autokontroly, plnenia úloh, transparentnosti hodnotenia atď.

1 Stručný exkurz do histórie e-learningu na Pedagogickej fakulte PU v Prešove

Na Prešovskej univerzite prebieha už niekoľko rokov realizácia e-learningového vzdelávania neintegrovaným spôsobom. Priekopníkom v spomínanej oblasti je Pedagogická fakulta PU, ktorá od roku 2005 ponúka štúdium v externej forme metódou e-learningu. Študenti oceňujú túto metódu štúdia a preferujú kombinované štúdium, najmä v predmetoch, kde ide o istý druh praktického nácviku (hra na nástroj....). Zníženie počtu kontaktných hodín a samotný charakter vysokoškolského štúdia vytvára platformu pre elektronickú podporu výučby, v našom prípade ide o prostredie simulujúce tradičnú školu. Skutočnosť je taká, že z možností, ktorými spomínané prostredie disponuje, sa aktívne využíva len malá časť - ponuka študijných materiálov, testovanie, spätná väzba v podobe hodnotení, databáza zdrojov vhodných k absolvovaniu konkrétnych predmetov.

Málo používané a rozšírené sú komunikačné a kooperačné nástroje, za komunikačné nástroje považujeme Chat, Diskusné fórum, Správy, za kooperačné Wiki. Na základe už zrealizovaných prieskumov (napr. Burgerová, Adamkovičová, 2012) sme zistili, že:

1. Najbežnejšou súčasťou e-learningových kurzov sú učebné materiály určené k samoštúdiu, úlohy zamerané na samostatnú prácu študentov a priebežné, resp. záverečné testy.
2. Komunikačný nástroj Chat využíva iba 8% používateľov Moodle.
3. Komunikačný nástroj Diskusné fórum využíva 32% používateľov Moodle.
4. Nástroj na kooperáciu Wiki nevyužíva žiaden z používateľov.
5. Na päťstupňovej hodnotiacej škále vyjadriло názor na výrok „Realizácia e-learningového vzdelávania mi pomáha uspokojiť aktuálne vzdelávacie potreby študentov a študentiek“, odpoveďou „skôr súhlasím“ 44% používateľov Moodle.

Našou ambíciou je systematicky riešiť integráciu komunikačných a kooperačných nástrojov, ktoré používatelia LMS (Moodle je len jeden z príkladov) využívajú. Napriek populárnosti a rozšírenosti Moodle na vysokých, ale už aj na stredných školách, tvrdíme, že neexistuje publikácia, ktorá by saturovala a systematizovala metodiku používania Moodle so zameraním na komunikáciu a kooperáciu s jej teoretickým a praktickým rozpracovaním.

2 E-learning s akcentom na kooperáciu a komunikáciu

E-learningu sa najčastejšie vyčíta strata osobného kontaktu, nedostatok komunikácie a kooperácie. Poďme si pripomenúť spomenuté: *Komunikácia* je nesmierne dôležitou súčasťou edukačného procesu v klasických triedach, rovnako aj vo virtuálnom vzdelávacom prostredí. Průcha (2005, 2009) definuje pedagogickú komunikáciu ako výmenu informácií medzi účastníkmi vzdelávacieho procesu s nasledovnými charakteristikami:

- Uskutočňuje sa prostredníctvom verbálnych a neverbálnych prejavov ako sled komunikačných aktov a situácií.
- Je riadená učiteľom a má špecifické pravidlá vymedzujúce rolu a právomoc komunikačných partnerov.
- Plní rôzne funkcie: slúži na prezentáciu obsahu vzdelávania, k uskutočňovaniu cieľov výchovy a vzdelávania, k riadeniu triedy, k navodzovaniu vzťahov medzi učiteľmi

a žiakmi a medzi žiakmi navzájom, k odovzdávaniu informácií nevzťahujúcich sa priamo k výučbe.

- Vytvára konkrétnu psychosociálnu klímu v triede a zároveň je úrovňou tejto klímy ovplyvňovaná.
- V školách jednotlivých krajín má svoje špecifické charakteristiky v závislosti na type národnej (etnickej) kultúry.

Internet ako komunikačné médium priniesol do medziľudskej komunikácie nové prvky a jeho vplyv sa označuje ako obohacujúci (informačná dostupnosť, interaktivita pri výmene správ, rýchlosť komunikácie) ale aj ako obmedzujúci (vplyv na kvalitu reči a myslenie).

Napr. Vybíral (2000) poukazuje na vplyv elektronickej komunikácie na jazyk v oblasti štylistiky, syntaktiky, kompozície i štýlu a uvádza, že k ochudobňovaniu jazyka dochádza z niekoľkých dôvodov - účastníci prejavu reagujú bez premýšľania, s menším množstvom korektúr počas rečového aktu, i po jeho skončení, osvojujú si spoločne zdieľaný jazyk, s obmedzenou slovnou zásobou, používaný jazyk môže byť výrazom odporu voči konformným používateľom spisovného jazyka. K špecifikám diskusie na internete: diskusia ako „vykecanie sa“, radenie komunikačných exhibícií, kedy je dialóg iba obyčajným radením kratších, či dlhších monológov, častokrát s prvkami vulgarizmov, diskusia ako konštruktívny proces, kedy sa účastníci hlásia do diskusie, posielajú návrhy, pýtajú sa, súhlasia, či nesúhlasia, regulujú a riadia diskusiu a prichádzajú ku tvorbe dohôd.

V kontexte komunikácie vo virtuálnom vzdelávacom prostredí možno k ďalším obmedzeniam doplniť nasledovné:

- ✓ *absencia neverbálnej komunikácie, komunikácia neprebíha face to face,*
- ✓ *negatívny dopad na pravidlá správania sa počas komunikácie (kyberšikana),*
- ✓ *problém s podvádzaním a plagiátorstvom,*
- ✓ *zvýšené nároky na organizáciu práce učiteľa (virtuálne konzultačné hodiny, online chat mimo pracovného času, zapájanie sa do diskusií, sledovanie aktivity študentov mimo prezenčnej výučby a pod.),*
- ✓ *problémy s technickým vybavením (pomalé pripojenie na sieť, nekompatibilita programov, zastaralé verzie a pod.).*

Kooperácia (z lat. cooperare- spolupracovať) je zložitý spoločenský jav, ktorý sa stal predmetom skúmania mnohých vedných disciplín - sociológia, politológia, história, psychológia, etika a pod.) a ktorý možno triediť podľa rôznych hľadísk. Mareš (2013) poukazuje na terminologickú nejednotnosť prekladu pojmov *collaborative learning* a *cooperative learning* a prináša pojem *kooperatívne vyučovanie*, ktoré charakterizuje ako prípad sociálneho učenia, kde sa žiaci učia v malých skupinách. Skupina má spoločný cieľ a rieši spoločnú úlohu. Kooperatívne vyučovanie zahŕňa spoločnú deľbu práce, vzájomnú pomoc, hľadanie spoločného riešenia, diskutovanie rôznych názorov, vzájomné hodnotenie, vzájomnú sociálnu závislosť pri dosahovaní spoločného cieľa, skupinovú odmenu za splnenú úlohu a dosiahnutie cieľa. Kooperatívne vyučovanie obohacuje proces učenia o vzájomnú spoluprácu, preto zvyčajne vedie k vyšším výkonom a lepšiemu naučeniu, ako keby sa učil každý sám. Podľa Petláka (2004) ide o:

- ✓ *Partnerstvo*- žiaci sa učia lepšie, keď majú možnosť spolupracovať na jednom projekte, princíp súťaženia nahrádza partnerstvo.
- ✓ *Pružnosť*- existuje množstvo spôsobov realizácie kooperatívneho vyučovania.
- ✓ *Vzájomná pomoc*- všetci si musia vzájomne pomáhať, spolupráca je prínosná pre každého žiaka.

- ✓ *Kognitívna zložitost'* - žiak sa dostáva do rôznych kognitívnych, psychologických a sociálnych situácií, v ktorých sa učí reagovať.
- ✓ *Rozmanitosť sociálnych situácií*- vyučovanie vedie k osvojeniu si hodnotného správania, k eliminácii súťaživosti, ku vzájomnej tolerancii a pod.
- ✓ *Zlepšenie sebahodnotenia*- pri úspechu skupiny sa žiak učí vidieť aj seba samého pozitívne, cíti, že nie je sám, že sa môže obrátiť v prípade potreby na spolužiakov.

Podľa Mareša (2013) prináša kooperatívne vyučovanie prostredníctvom počítača aj problémy:

1. *Problém skutočnej sociálnej interakcie*. Skutočná sociálna interakcia medzi ľuďmi nie je realizovateľná jednoducho. Nefunguje spontánne, musí sa zorganizovať, rozbehnúť ju prináša väčší problém, než ju udržať v chode. Sociálna interakcia musí byť dobre premyslená a cielene zabudovaná do programu. Systém výučby musí vytvárať to, čo špecialisti nazývajú pozitívna vzájomná závislosť žiakov, či študentov na priebehu a výsledkoch spoločného učenia sa.
2. *Absencia afektívneho, emočného aspektu sociálnej interakcie*. Práca na diaľku prináša množstvo emočne sýtených situácií. Obzvlášť náročné je vyhodnotenie prínosu každého člena skupiny, nakoľko učiteľ nie je pri kooperácii prítomný.

V súvislosti s elektronickým vzdelávaním v kontexte komunikácie a kooperácie je dôležité identifikovať vývojové fázy Internetu a ich vplyv na vzdelávanie (Web 1.0. 2.0.).

Okolo roku 2005 sa objavujú nové platformy a aplikácie, ktoré prinášajú zásadnú zmenu. Ich filozofia je postavená na *komunikácii používateľov, spolupráci a zdieľaní rôznych typov informácií*. Navyše sú na internete k dispozícii používateľom prevažne zadarmo a sú aj relatívne ľahko ovládateľné, pretože nevyžadujú žiadne špecifické (technické) zručnosti. V tomto kontexte dochádza k postupnej premene Internetu do podoby všeobecne označované ako web 2.0 alebo dokonca web 3.0. Túto fázu môžeme všeobecne označiť ako *fáza (sociálno) konštruktívna*. Od pôvodnej podoby celosvetovej siete sa web 2.0 líši teda predovšetkým vznikom priestoru pre komunitnú tvorbu a zdieľanie zdrojov, v rámci neho používateľ opúšťa rolu pasívneho príjemcu a zapája sa ako spolutvorca jeho dynamického obsahu.

Online nástroje podporujúce komunikáciu a kooperáciu predstavujú jeden z hlavných pilierov konceptu *e-learningu 2.0*, ktorého princíp spočíva v *utváraní, zdieľaní a opätovnom používaní ("recyklácii") informácií, skúseností a zručností v rámci komplexnej učiacej sa komunity a v naplnení všetkých rozmerov sociálneho učenia* (Brown, Adler in Zounek 2008).

Medzi často diskutované nevýhody e-learningu patrí nedostatočná motivácia študentov, neschopnosť samostatnej práce a jej organizácie, či samostatného učenia sa. Bežnou praxou v e-learningu je individuálne štúdium. Študent sa však v kyberpriestore môže cítiť izolovaný, osamotený. Učiteľ nemusí byť k dispozícii vždy, keď ho študent potrebuje, čo môže samotu a bezradnosť študenta prehlbovať (Zounek, 2012), absentuje komunikácia „face to face“ a pod. Individuálne štúdium nemá prvky kooperácie, ktorá je považovaná za dôležitú súčasť nielen vzdelávania, ale úspešného fungovania v „tímoch“ (pracovných, či súkromných).

Z našich zistení vyplýva, že existujúce výskumy v oblasti e-learningu prinášajú najmä kvantitatívne prístupy (Burgerová 2001, Klement 2011, Šimonová a kol. 2010, 2011, Mokriš 2012). V oblasti komunikácie, ktorú považujeme za dôležitú súčasť e-learningového vzdelávania, sme sa stretli s výskumom komunikácie, prostredníctvom virtuálneho pozorovania, realizovaného na pôde Fakulty informatiky a manažmentu UHK (Šimonová 2012), aj v tomto výskume bol však použitý už spomínaný kvantitatívny prístup. Vo zväzhu k doskutovanej problematike realizujeme v súčasnosti výskum zameraný na kooperáciu a komunikáciu a zaujíma nás *Ako ovplyvňujú špecifické nástroje LMS Moodle subjektívne hodnotenie e-learningového kurzu študentmi? Chceme*

- porovnať subjektívne hodnotenie e-learningového kurzu „klasického“, t.j. bez využitia špecifických nástrojov a e-learningového kurzu s využitím špecifických nástrojov,
- zistiť využitie špecifických nástrojov Moodle prostredníctvom interných štatistík Moodle z pohľadu frekvencie a času,
- zhodnotiť význam špecifických nástrojov Moodle z pohľadu študentov,
- vytvoriť a overiť evaluačný nástroj na subjektívne hodnotenie vnímania e-learningových kurzov.

3 Záver

Najdôležitejšie, čo od e-learningu očakávame, je dostatočné množstvo relevantných informácií pre študenta, príjemné študijné prostredie vrátane motivačných, iniciačných aspektov, pocit bezpečnosti, spolupatričnosti a vzájomnej blízkosti zdieľaný aj prostredníctvom komunikácie a kooperácie. Naším zámerom je rozšíriť skúmanie práve na uvedené oblasti, výskumom overiť naše predpoklady, podeliť sa v budúcnosti o závery, ku ktorým sme dospeli a načrtnúť odporúčania podporujúce kooperáciu a komunikáciu v e-learningu.

Literatura

1. BURGEROVÁ, J. MANĚNOVÁ, M., ADAMKOVIČOVÁ, M. 2013. *New perspectives on communication and co-operation in e-learning*. Vyd. 1. Praha: Extrasystem, 2013 (Didaktika, pedagogika; sv. 12). ISBN 978-80-87570-16-6.
2. KHAN, B. H. 2006. *E-learning. Osem dimenzií otvoreného, flexibilného a distribuovaného e-learningového prostredia*. 1. vyd. Nitra: SPU, 2006. s. 149. ISBN 80-8069-677-2.
3. MAREŠ, J., 2013. *Pedagogická psychologie*. 1. vyd. Praha. Portál: ISBN 978-80-262-0174-8
4. PETLÁK, E., 2004. *Všeobecná didaktika*. PhDr. Milan Štefanko- Vydavatel'stvo Iris. ISBN 80-89018-64-5.
5. PRŮCHA, J., 2005. *Moderní pedagogika*, 3.vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-047-X.
6. VYBÍRAL, Z., 2000. *Psychologie lidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-291-2.
7. ZOUNEK, J. 2009. *E-learning - jedna z podob učení v moderní společnosti*. 1. Vyd. v ČR/SR: Masarykova univerzita Brno. ISBN 978-80-210-5123-2.

Lektorovali: prof. PhDr. Martin Bílek, Ph.D., doc. PaedDr. Peter Beisetzer, PhD.

Kontaktní adresa:

Jana Burgerová, doc. Ing. PhD.,

Katedra prírodovedných a technických predmetov, Pedagogická fakulta PU v Prešove, Ul. 17. Novembra 15, 080 01 Prešov, SR, tel.: +421517470550, fax +421517470551, e-mail: jana.burgerova@unipo.sk